

145 ani de la proclamarea Independenței României

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Meșinău
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cloș
Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889

ISSN-L 2734 -688

NICOLAE CRISTEA - MODEL DE DEMNITATE ÎNTR-UN PROCES NEDREPT

Dorin NĂDRĂU

Procesul Memorandistului NICOLAE CRISTEA

EDITURA EIKON

În curând se vor împlini 130 ani de la procesul memorandiștilor transilvăneni și 120 ani de la moartea publicistului sibian Nicolae Cristea, condamnat în acel proces nedrept de la Cluj, aflat între cei 14 apărători ai cauzei românilor din imperiul austro-ungar. Iată de ce simțim nevoia să semnalăm cartea „Procesul memorandistului Nicolae Cristea” (Ediție îngrijită de Anca Sîrghie și Marin Diaconu, Editura Eikon, 2021, 350 pag.) ca volum de erudită cercetare în sfera unui moment de profunzime majoră în istoria zguduitoare a românilor transilvăneni petrecut la finele secolului al XIX-lea. Se cuvine consemnat faptul că lucrarea se integrează în demersul de restituire a moștenirii livrești rămase de la Nicolae Cristea, materializat prin apariția a încă patru lucrări conexe. Restituirea proiectată de Anca Sîrghie a debutat cu File de memorialistică. Jurnal, cu un Cuvânt înainte semnat de Î.P.S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, 1998. La această ediție critică Anca Sîrghie a trudit timp de 10 ani în care a consultat publicații apărute în Transilvania, la Budapesta și în Viena la sfârșitul secolului al XIX-lea, astfel că cele 147 note bibliografice care susțin textul ușurează înțelegerea cititorilor de astăzi. Această ediție a fost secondată de

o culegere de studii pe tema reconstituirii domeniilor de activitate ale vrednicului preot, profesor și publicist sibian, volumul semnat de Anca Sîrghie fiind intitulat „Memorandistul Nicolae Cristea și epoca sa”, apărut în două ediții, prefațate de prof. univ. dr. Mircea Păcurariu în 1996 și respectiv 2011. În cea de-a doua ediție, cartea a beneficiat și de postfața cercetătoarei Anei Grama. În anul 2018 Anca Sîrghie în colaborare cu Marin Diaconu au îngrijit ediția „Meditațiuni politico-istorice. Spre Marea Unire”, ediție prefațată de istoricul Mihai Sofronie. Această apariție e urmată de volumul „Nicolae Cristea - Publicistică”, o nouă carte la aceeași temă, prefațată de Mihai Posada (2019). Așa după cum precizează titlul noului op, „Procesul memorandistului Nicolae Cristea”, scopul său este dezvăluirea dramei unuia dintre memorandiștii împricinați la Cluj în luna mai a anului 1892.

145 ani de la proclamarea Independenței României

Cartea include, chiar de la debut, un amplu studiu intitulat simpatetic „RESTITUTIO IN INTEGRUM”, elaborat cu o admirabilă acribie de Anca Sîrghie, care expune ideile într-un stil plin de frumusețe și forță. Secțiunea pune în lumină viața și activitatea lui Nicolae Cristea (1834-1902), profesor, publicist și fruntaș al vieții politice românești, slujind cu abnegație biserica ortodoxă ca preot, protopop și asesor consistorial sub patru mitropoliți. Învățat aparținând unei alese stirpe umaniste răsărită în acei zbuciumați ani în Transilvania (a studiat la trei facultăți și ca poliglot, el stăpânea limbile latină, germană, maghiară, română, descurcându-se și la franceză și italiană), și-a dedicat viața semenilor săi, „trăind ca o ființă martirică”.

După o binevenită deschidere denumită „Prolegomene la restitutio in integrum a operei lui Nicolae Cristea”, prefațatoarea recurge la interesante și largi excursuri privind contextul premergător nefastului proces penal în care a fost inculpat Nicolae Cristea. Astfel, este prezentat, nuanțat, Sibiul epocii mitropolitului Andrei Șaguna („socotit a fi diplomatul incontestabil al revoluției” de la 1848) și, în strânsă corelație, influența covârșitoare a ierarhului asupra personalității lui Nicolae Cristea și importanța de netăgăduit a modelului șagunian. De asemenea, studiul relevă cu clarviziune câteva momente mai însemnate din viața politică a românilor din Transilvania în vremea dualismului austro-ungar și rolul ziarului „Telegraful Român”, al cărui redactor a fost Nicolae Cristea timp de 18 ani, respectiv din 1865 și până în 1883.

Voi achiesă în continuarea textului la precizarea editorilor: Din motive de conformare cu o tradiție configurată în timp, am optat pentru forma „memorand”, deși inițial s-a folosit accepția latinizantă „memorandum” (...) În sprijinul opțiunii noastre stă argumentul că adjectivul „memorandist” derivă din forma simplificată în uz”(pag. 28) Un spațiu bine definit este destinat pregătirii Memorandului, etapă hotărâtoare a mișcării de revoltă ce se întrevedea: „La Conferința Națională de la Sibiu din 21 februarie 1892, dr. Ioan Rațiu a fost numit președinte al Comitetului Național. Memorandul a fost conceput de I. Rațiu, V. Lucaciu și G. Barițiu, ca mandatar ai celor 3,5 milioane de români care constituiau majoritatea populației din Transilvania. Textul Memorandului s-a definitivat la Consfătuirea din 25-26 martie 1892, fiind iscălit de Ioan Rațiu, ca președinte, G. Pop de Băsești și Eugen Brote, ca vicepreședinți, de Vasile Lucaciu, ca secretar general, de Septimiu Albini, drept secretar și de „referintele” Iuliu Coroianu.

Documentul a fost redactat și tipărit în câteva limbi, spre a fi răspândit mai larg. El apărea într-o frumoasă caligrafie în exemplarul românesc, iar cel german era oferit împăratului Franz Joseph.

Astfel răspândit, Memorandul conținea un energic protest împotriva hotărârii arbitrare de anexare a Transilvaniei la Ungaria”. Memorandul din 1892 a fost al treilea moment major de manifestare al ardelenilor față de tendințele evidente de deznaționalizare promovate de autoritățile maghiare, după Supplex Libellus Valachorum (1791) și Pronunciamentul de la Blaj (1868). În anul 1892, se împlineau 25 de ani de la alipirea Transilvaniei la Ungaria. Merită amintit că cu un an înainte, studenții din București și Iași au întocmit un Memoriu, tradus în franceză și germană, prin care protestau împotriva nedreptăților survenite ca urmare a anexării Transilvaniei.

Sesizarea Curții imperiale vieneze și urmările întreprinderii antamate sunt prezentate cu intenția vădită de a oferi o mai bună deslușire a acelor tulburătoare evenimente. În 28 mai 1892, o delegație formată din 300 de persoane, cuprinzând 17 avocați, 10 profesori și învățători, 64 de preoți, 106 țărani, medici, proprietari, industriași, ingineri și meseriași, la care s-au adăugat membrii comunității românilor vienezi și studenții români înscriși în Societatea „România Jună”, s-au prezentat la Curtea imperială și Ioan Rațiu a solicitat să fie primit în audiență.

La presiunea guvernului maghiar de la Budapesta, Franz Joseph și șeful Cancelariei imperiale au refuzat să-l primească pe reprezentantul delegației române. Nesocotind în mod fățiș doleanțele românilor, plicul ce conținea Memorandul, fără a fi deschis, a fost „pasat” ministrului maghiar de pe lângă împărat, după care a ajuns la primul-ministru, la ministrul de interne și, în cele din urmă, la

145 ani de la proclamarea Independenței României

3

prefectul de Turda, care, fără a-l desface, i l-a restituit lui Ioan Rațiu, demonstrând indiferența autorităților față de situația națiunii majoritare din Transilvania. Umiliința a culminat cu devastarea de către niște vandali plățiți a casei lui Ioan Rațiu, doctor în drept și personaj emblematic pentru această filă de istorie românească, rămas celebru și prin discursul său în care susținea: „Ceea ce discutăm aici, domnilor, este însăși existența poporului român. Existența unui popor nu se discută, ci se afirmă”.

Revenind la subiectul lucrării, trebuie menționat că Nicolae Cristea nu a făcut parte din delegația ce s-a deplasat la Viena, întrucât mitropolitul Miron Românul a refuzat să-i acorde concediul cerut. Cu toate acestea, el s-a numărat printre acuzați și a fost înprocesoat, capetele de acuzare fiind diferite de cele legate de prezentarea la Curtea imperială.

Ce consecințe a avut evenimentul acesta istoric? A urmat o accentuată acțiune de solidarizare, în străinătate, cu românii din Transilvania, la aceasta contribuind desigur și faptul că documentul a fost tradus în limbile de circulație internațională, ceea ce l-a făcut bine cunoscut peste hotare. Dacă inițial guvernul de la Budapesta nu a luat nicio măsură împotriva memorandiștilor pentru a nu periclita reînnoirea Tratatului de asociere a României la Tripla Alianță din 1883, după ce Tratatul secret cu Austro-Ungaria a fost prelungit la 13 iulie 1892, autoritățile maghiare au deschis acțiune în justiție împotriva membrilor Comitetului Național Român și a altor frunțași ardeleni în mai 1893, sub acuzația de atentat împotriva statului maghiar. Momentele semnificative ale procesului memorandiștilor români sunt succesiv evocate în volum, comentariile sprijinindu-se pe cea mai întinsă și însemnată parte a cărții, o strălucită sinteză juridică a normelor și instituțiilor juridice ale legislației austro-ungare în vigoare în acele timpuri. Trebuie subliniat că dificultatea deosebită a selectării unor documente, cum ar fi procesul-verbal al dezbaterii principale, obținut prin transcrierea notelor stenografice ale ședințelor din 7-8 mai 1894, a fost sporită și de împrejurarea că s-au luat în considerare toate declarațiile și pledoariile rostite în limba maghiară de către oficialii maghiari și luările de cuvânt a acuzaților, împreună cu pledoariile avocaților, rostite în cea mai mare parte în limba română.

Este demnă de menționat poziția hotărâtă pe care o are Nicolae Cristea în momentul în care este apelat la proces cu numele maghiarizat „Crisztea Miklos”. Vârșnicul memorandist ține să precizeze: „Înainte de toate, vă aduc la cunoștință că numele meu este Nicolae Cristea”. Cuvântul său devine un vehement protest împotriva translatorului, care nu izbutea să asigure o traducere exactă, ceea ce îl nemulțumește dată fiind importanța ședinței de judecată ce se desfășura: „Este imposibil ca traducerea să fie fidelă, cunoscând cineva chiar de tot perfect vreo limbă, dacă nu este versat în ambele limbi, și eu cunosc mai multe limbi, dar nu aș fi în stare să pot traduce exact cele expuse. Drept aceea, în chestia limbii, mă alătur la protestul domnilor antevorbitori”.

Fără a uza de eventuale aprecieri de calificat în domeniul dreptului, țin totuși să informez cititorul despre impresionantul inventar de documente pe care le conține cartea, sursă primordială de cercetare într-o posibilă confruntare cu trecutul, cu permisiunea de a face scurte sublinieri pe unele acte mai speciale. Sunt redate: Procesul-verbal al Conferinței Naționale Române din 20 și 21 ianuarie 1892, ședința a II-a; Denunțul penal al Parchetului general contra membrilor Comitetului Național; Actul de acuzare înaintat contra memorandiștilor; Ordonarea instrucției contra membrilor Comitetului Național; Interogatoriul în instrucție al lui Nicolae Cristea; Al doilea interogatoriu al lui Nicolae Cristea; Dezbaterea finală a procesului, ținută la Cluj în zilele 7-25 mai 1894; Raportul Primarului Clujului în chestia menținerii ordinii; Denunțul disciplinar al unor avocați-jurați contra dr. Ioan Rațiu; Memorandul Românilor din Transilvania și Ungaria înaintat Împăratului-Rege Franz Joseph.

În opinia mea, reproducerea întocmai a impozantei petiții justifică succinte referiri cărora le voi da curs în continuare. Memorandul constituie o analiză lucidă a sistemului legislativ maghiar, dovedind cu prisosință că românii erau discriminați, deposedați de drepturi politice, contestând, totodată, și

145 ani de la proclamarea Independenței României

4

modul în care s-a instaurat dualismul austro-ungar, ignorându-se dorințele românilor majoritari în Transilvania. Este energic combătută și declararea statului maghiar ca „stat național”, entitate în care elementul maghiar a avut puterea, iar românii erau supuși unui acerb proces de maghiarizare. Este interesant de urmărit rigurozitatea profunde analize a problemelor de legislație abuzivă, într-o ordine proprie unor remarcabili profesioniști ai dreptului: „Legea electorală”, „Legea pentru egala îndreptățire a naționalităților”, „Articolul de lege privitor la organizarea municipiilor”, „Biserica și școala”, „Legea de presă”, „Politica agrară”. Sentința s-a pronunțat în cea de-a 17-a zi a procesului, 25 mai 1894, inculpații fiind găsiți vinovați de delictul de agitație prevăzut de art. 173 din Codul penal ungar, pedeapsa cumulând un total de peste 31 de ani de temniță pentru 14 memorandiști. Între aceștia, asesorul Nicolae Cristea a fost condamnat la 8 luni de închisoare și suportarea cheltuielilor de judecată. Prin avocatul său, Nicolae Cristea a ridicat câteva excepții, printre care excepția de necompetență, protestând solemn „contra judecării acesteia în cauza mea și a națiunii mele, că aceea trebuie să fie considerată interesată și preocupată”. Ideea a fost reluată și în recursul în casare contra hotărârii date asupra excepției de necompetență. Ca urmare a presiunii crescânde la care era supus de către opinia publică, precum și a intervenției diplomatice a Regelui Carol I al României, împăratul Franz Joseph i-a grațiat pe memorandiști la 19 septembrie 1895.

Două subdiviziuni se adaugă cât se poate de nimerit evocării detaliate a procesului în care a fost implicat „cea mai prestigioasă personalitate pe care a dat-o Ocna Sibiului patrimoniului istoric românesc” Nicolae Cristea: Pilonul de încheiere al unei restituții în integrum livrești și Reverberațiile procesului memorandiștilor români.

Lucrarea mai cuprinde, în completarea „dosarului” procesului memorandistului Nicolae Cristea, următoarele acte: Sentința de condamnare; Cererea Parchetului general de a se comunica autorităților bisericești sentința de condamnare privitoare la osândiții preoți și profesori; Raportul Tribunalului către Curia maghiară; Decizia Curții de casație ungare asupra recursurilor; Ordonanța judeului de instrucție pentru luarea votului solemn al condamnaților; Luarea votului solemn pentru nepărăsirea domiciliului; Raportul judeului de instrucție din Sibiu; Cererea judeului de instrucție privitor la permisia cerută de dr. Ioan Rațiu; Avizul nefavorabil al Parchetului general; Hotărârea de chestie a judeului de instrucție; Semnalmentele lui Nicolae Cristea; Raportul la Tribunalul Cluj că Nicolae Cristea și-a executat pedeapsa; Procesul-verbal al dezbaterii principale; Excepțiile de necompetență ridicate de Nicolae Cristea; Recursul în casare al lui Nicolae Cristea. În fine, Addenda 1 (Extras din Procesul memorandiștilor români din Transilvania. Acte și date 1933-1934), Addenda 2 (Istoria Memorandului de Vasile Netea) și o bogată colecție de fotografii și fotocopii, intitulată Ilustrații, întregesc agreabil opul.

În ampla restituire a personalității unui temerar transilvănean, cum este publicistul Nicolae Cristea, universitara Anca Sîrghie a investit peste 3 decenii de documentare istorică și cercetare de filolog. Cu cea de-a cincea carte, a cărei idee a venit de la profesorul Marin Diaconu, proiectul acesta se încheie. Ea poate deveni imbold pentru descoperirea altor destine de memorandiști, care nu trebuie să fie priviți doar ca o însumare, ci merită să fie prezentați ca individualități.

Prin sumarul original structurat, dovedind că titlul spune prea puțin față de vastitatea informațiilor oferite, ca și prin scoaterea la lumină a unor documente nu foarte cunoscute, cartea este o lucrare valoroasă ce îmbie la o profundă meditație asupra unor adevăruri rar rostite privitoare la evenimente din istoria românilor care lasă indubitabile cicatrici emoționale.

Michigan, SUA, 7 ianuarie 2022
Material apărut și în revista *Bumerang*